

Prof. MUDr. Vladimír Haviar – pestovateľ slovenskej a českej vzájomnosti v medicíne a vo verejnom živote

IV. sympóziu „Artériová hypertenzia – súčasné klinické trendy“, konané v Prahe 5. apríla 2006, otvorila prednáška prof. MUDr. Karla Horkého, DrSc., na tému „Profesor Vančura a hypertenze – 50 let vývoje názoru na patogenezi a terapii onemocnění“. Bola venovaná spomienke na prof. Antonína Vančuru pri blížiacom sa 50. výročí jeho predčasnej smrti a pri 50. výročí, ktoré uplynulo od knižného vydania „Nemoci srdce a cév – IV. díl učebnice prof. MUDr. J. Pelnáři „Pathologie a therapie nemocí vnitřních“. Prof. Vančura do tohto IV. dielu prispel zásadnou kapitolou „Hypertensivní nemoc“, v ktorej opakovanne (prvý raz v roku 1942) zverejnil vlastnú originálnu definíciu a klasifikáciu hypertenzie. Táto definícia prostredníctvom klasifikácie WHO trvalo ovplyvnila celosvetový vývoj pohľadov na hypertenziu.

Prof. MUDr.
Vladimír Haviar
(18. október
1911– 4. marec
1996), prednosta
II. internej
kliniky Lekárskej
fakulta Univerzity
Komenského

Vysoko hodnotné sympóziu, ktorého som sa zúčastnil, sa konalo mesiac potom, čo uplynulo 10 rokov od smrti prof. MUDr. Vladimíra Haviara (1911–1996), poprednej osobnosti československej kardiológie a internej medicíny, bývalého prednostu II. internej kliniky Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Tento malý časový odstup bol impulzom pre moju krátku exkurziu do histórie českej a slovenskej internej medicíny a kardiológie, pretože sa v nich odzrkadľuje obohacujúce plodné prepojenie bratských národov v spoločnom štátnom útvare, ako to bolo aj v prípade prof. Vančuru a prof. Haviara.

Prof. Vančura zohral významnú a podľa slov prof. Haviara i rozhodujúcu úlohu v jeho vlastnom odbornom živote v dobe, ktorá nebola prof. Haviarovi vzhľadom na jeho politickú demokratickú orientáciu priaznivá a práve preto malo vyjadrenie takej autority, akou bol prof. Vančura, veľkú váhu. Prof. Vančura bol totiž posudzovateľom vedeckého profilu vtedajšieho doc. Haviara k návrhu za menovanie pro-

fesorom v odbore vnútorné lekárstvo. Kladný odporúčajúci posudok má dátum 3. septembra 1955 a výstižne a bez predpojatosti objektívne hodnotí činnosť a osobné vlastnosti, ktoré charakterizovali doc. Haviara počas celej jeho nasledujúcej dráhy univerzitného profesora. Patril medzi nefunkčne zameraný, netradičný, novátorský pohľad na etiopatogenézu, diagnostiku a liečbu kardiovaskulárnych chorôb, umocnený tvorivou invenciou a klinickou intuíciou. Pre tých, ktorí s ním spolupracovali a bližšie ho poznali nebolo prekvapením, že takýto prístup viedol k odvážnym a nie vždy akceptovaným názorom. Osobitné a svojské sa však časom prejavilo ako podnetné riešenie ukazujúce správne postupy a smery. Dôkazy o takom priaznivom hodnotení činnosti doc. Haviara z pera prof. Vančuru nájdeme aj v posudku. Platí to plne o práci „Infarkty myokardu v mladom veku“, publikovanej v Bratislavských lekárskech listoch v roku 1946 (ročník 26, zošit 9), ktorú v skrátenej forme predniesol už v roku 1942 na Spolku slovenských lekárov v Bratislave. Autor v nej upozorňuje na rastúci výskyt infarktov myokardu medzi 20. a 30. rokom života a rozoberá príčiny týchto predčasných chorobných zmien „jež nalézá v neklidném živote s následným porušením nervové rovnováhy“. Prof. Vančura v posudku ďalej pokračuje: ... „Tento problém je nyní řešen v celém světovém písemnictví a je zásluhou autora, že jej popsal prioritně již v r. 1946“.

Ďalšou prácou, ktorá zaujala prof. Vančuru bola publikácia „Fokálna infekcia, jej vzťah ku koronárnej insuficiencii a vegetatívne nervovému systému“, ktorú uverejnili tiež Bratislavské lekárske listy v roku 1946 (zošit 4). Na skupine 36 hospitalizovaných a ďalších ambulantných pacientoch doc. Haviar demonštruje závislosť koronárnej insuficiencie od fokálnej infekcie a od tonusu vegetatívneho nervového systému. Oponent konštatuje: ... „autor soudí, že vegetativní nervový systém může někdy převzít funkci fokusu a vyvolat přechodnou koronární poruchu s dobrou tendencí k hojení. Na práci bych zdůraznil, že byla publikována r. 1946“.

Niekoľko prác doc. Haviara z rokov 1949–1953 sa zaoberalo problematikou hypertenzie (napr. katetrizačné sledovanie venózneho tlaku u hypertonikov v pokoji a pri práci v závislosti od štádiovosti hypertenzie; otázky pracovnej neschopnosti u hypertonikov).

Zo záverečnej časti posudku prof. Vančuru vyberám: ... „Práce doc. Dr. Vlad. Haviara ukazují vyspělého klinika s celkovým klinickým zaměřením, se speciálním studiem kardiovaskulárních chorob. Práce obsahují jak popis klinické kasuistiky tak hodnotné podrobné rozborly klinických syndromů a nemocí. Významné jsou stejně práce klinicko-experimentální zacílené na výzkum venosního tlaku určovaného katetrisací právě předšně.“

Z uvedených prác bych zdôraznil zejména svou časovou prioritou rozbor časté frekvence infarktů u mladých lidí pod vlivem životní nepohody. Dále rozbor infekce a vegetativních stavů nervových na vznik koronárních poruch, které předesly Selyovy výzkumy o stressu, a právem zdůrazňují význam nervové složky i při infekci, dříve, než jinde u nás se rozvínil výzkum nervové činnosti.

Doc. Haviar svou činnost doplňuje četnými přednáškami, zejména z výzkumu srdečních chorob a zdravotnickými přednáškami. Je znám jako dobrý debatér.

Význam činnosti a zásluh o kardiologii byl uznán i tím, že je nyní předsedou kardiologické sekce společnosti lékařů Jana Ev. Purkyně.

Z posudku prací doc. Haviara a jeho činnosti soudím, že si zaslouží, aby byl jmenován profesorem Lékařské fakulty v Bratislavě na obor interní medicíny.“ ...

Mal som to životné šťastie, že som mohol pod vedením prof. Haviara, ktorý sa po smrti prof. Sumbala v roku 1948 stal prednostom II. internej kliniky Lekárskej fakulty UK, pracovať najskôr ako študent, neskôr ako odborný asistent a potom ako jeho prvý habilitovaný docent, ktorý v roku 1979 prevzal vedenie kliniky. V tom istom roku sa II. interná klinika pretransformovala na Kardiologickú kliniku, čo bolo prvé klinické pracovisko tohto druhu v celom Československu, a stala sa súčasťou novovytvoreného Ústavu kardiovaskulárnych chorôb, teraz Národného ústavu srdcových a cievnych chorôb. Ako jeho jednému z najbližších žiakov a nástupcovi odovzdal mi jeho archív so spomienkami a poznámkami k vývoju slovenskej a z časti československej kardiológie, z ktorých som čerpal pri tvorbe tohto príspevku.

Z bohatej profesionálnej a občianskej životnej dráhy prof. Haviara si dovoľujem uviesť iba niekoľko údajov, ktoré výstižne dokresľujú jeho osobnosť a vklad do československej kardiológie. Bol odchovancom prof. MUDr. Jaroslava Sumbala (1890–1948), prednostu Propedeutickej kliniky Lekárskej fakulty Univerzity Komenského (od roku 1945 premenovaná na II. internú kliniku), ktorý prišiel do Bratislavy v roku 1919 spolu s prof. MUDr. Krystiánom Hynkom, ako jeho prvý asistent. Prof. Hynek, prednosta Internej kliniky Lekárskej fakulty, stál pri zrode Univerzity Komenského (1919), prvej slovenskej vysokej školy a stal sa po zásluhe jej prvým rektorom. Po odchode prof. Hynka do Prahy v roku 1931 za prednostu I. internej kliniky Lekárskej fakulty Univerzity Karlovej, zástupcom prof. Hynka vo funkcii prednostu Internej kliniky Lekárskej fakulty Univerzity Komenského sa stal prof. Netoušek, ktorého vo vedení Propedeutickej kliniky vystriedal prof. Sumbal (menovaný za riadneho profesora v roku 1936) a dal klinike kardiologické zameranie. Bol to logický dôsledok jeho odborného profilu, ktorý sa formoval pod vplyvom vtedy vedúcej kardiologickej svetovej osobnosti sira Thomasa Lewisa, u ktorého v Londýne bol prof. Sumbal v rokoch 1921 až 1922 na štúdiom pobyte.

Veľkú zásluhu prof. Haviara na neprerušenom vývoji slovenskej kardiológie ešte v období jeho asistentkých rokov na Propedeutickej klinike v čase II. svetovej vojny spočíva v tom, že sa mu podarilo uchrániť (nebolo to vôbec jednoduché a vyžadovalo si značnú odvahu a statočnosť) svojho učiteľa prof. Sumbala pred núteným odchodom z Lekárskej fakulty a zo Slovenska v roku 1939 do Protektorátu Čech a Moravy. Prof. Haviar na tieto udalosti spomína: ... „po skončení II. svetovej vojny vládla v medicínskych kruhoch určitá rozpačitosť medzi Slováckmi a Čechmi. Bol to dôsledok vypovedania českých lekárov zo Slovenska v rokoch 1939–1940. Ihneď po oslobodení v roku 1945 som nadviazal osobný kontakt s prof. MUDr. Pelnářom, prof. MUDr. Hynkom a prof. MUDr. Prusíkom a snažil som sa im vysvetliť, že v zdravotníctve existujú aj na československú vzájomnosť orientovaní Slováci, ktorí sa zasa teraz dostávajú k slovu. Reakcia z českej strany bola priaznivá, s ochotou opätovného nadviazania priateľských kontaktov. Pretože väčšina týchto predstaviteľov v Čechách bola v minulosti kardiologicky orientovaná, a aj u nás prof. Sumbal patrila do tejto skupiny, využili sme to tak, že sme navrhli usporiadať prvé pracovné stretnutie slovenských a českých kardiologických zameraných predstaviteľov na Sliači. Bolo to na jar roku 1946, kedy sa nám podarilo zorganizovať prvý povojnový kardiologický zjazd za predsedníctva prof. Sumbala. Atmosféra sliačskeho zjazdu bola vynikajúca, priateľská. Česko-

Čelní predstavitelia kardiológie spolu s prof. Sumbalom (uprostred), predsedom prvej povojnovej československej kardiologickej spoločnosti v roku 1946 na Sliači

(zľava: prof. B. Prusík, prof. F. Herles, prof. J. Sumbal, doc. L. Filip, prof. K. Weber, prof. M. Štefja)

slovenskú kardiológiu reprezentovali vtedy mená: Prusík, Vančura, Herles, Mencil, Sylaba, Weber, Král, Štefja a z mladších to boli Brod, Fejfar, Mladek (*obrázok hore*). Tých všetkých spomínam preto, lebo boli aktívnymi účastníkmi sliačskeho kardiologického zjazdu a podali nám všetci ochotne pomocnú ruku. Pri tejto príležitosti sa znovu obnovila činnosť Československej kardiologickej spoločnosti a za jej predsedu bol zvolený prof. MUDr. Klement Weber a za podpredsedu prof. Sumbal. Bol som zvolený ako reprezentant Slovákov za člena výboru, čo bolo pre mňa veľkým vyznamenaním.

Po smrti prof. Webera v roku 1954 zvolili prof. Haviara, ako prvého Slováka, za predsedu Československej kardiologickej spoločnosti a túto zodpovednú funkciu vykonával až do roku 1960, kedy prešiel do funkcie podpredsedu do roku 1968, kedy vznikli v rámci Československej kardiologickej spoločnosti Česká a Slovenská kardiologická spoločnosť.

Vyjadrením medzinárodnej autority prof. Haviara bola jeho nominácia za vedúceho oddelenia kardiovaskulárnych chorôb WHO v Ženeve, čo sa však za vtedajšej vnútropoli-

Účastníci prvej operácie mitrálnnej stenózy zatvoreným spôsobom, vykonanej v júni 1953 v Bratislave na II. chirurgickej klinike Lekárskej fakulty UK.

Vpredu sedia (zľava) dr. Kučera, prof. Haviar, akad. Bedrna, akad. Šiška, prof. Procházka, Ing. Vokoun. Druhý rad (zľava) dr. Duchoň, prof. Šimkovic, prof. Kratochvíl, prof. Kostlivý, dr. Kuna, dr. Ondrouchová, dr. Pivková, prof. Vido, dr. Papp, doc. Horecký.

tickej situácie nezrealizovalo (a neobsadené miesto potom zaujal prof. Fejfar) a menovanie za člena zboru čestných expertov pre rehabilitáciu v kardiológii, ako ocenenie prioritného zavádzania včasnej mobilizácie pacientov s akútnym infarktom myokardu v európskom meradle. V tejto funkcii potom v rokoch 1960–1963 podstatnou mierou prispel k rozvoju rehabilitácie pri akútnom infarkte vo svete a k jej metodologickej unifikácii. V roku 1967 WHO poverila prof. Haviara usporiadaním prvého svetového sympózia o infarkte, ktoré sa uskutočnilo na Sliachi za účasti svetových odborníkov; v čele bol prof. P. D. White.

Prof. Haviar trvalým vkladom prispel k rozvinutiu spolupráce medzi kardiológmi a kardiochirurgami. Indikoval prvé operácie mitrálnej stenózy v Bratislave v júni 1953 za pamätnej účasti akademika Bedrnu a jeho najbližších spolupracovníkov: prof. Procházku, dr. Kučeru a Ing. Vokouna z Lekárskej fakulty UK v Hradci Králové (*obrázok vpravo dole*, str. K 224). V tom období sa kardiochirurgické operačné výkony v Československu robili iba v Hradci Králové a v Bratislave (akademik Šiška, prof. Šimkovic). O niečo neskôr prof. Haviar prispel k rozvinutiu kardiochirurgie v Brne, kde úzko spolupracoval s prof. Navrátilom a táto spolupráca naďalej nepretržite pokračovala, keď sa stal prof. Navrátil prednostom chirurgickej kliniky Viedenskej univerzity. V júni 1968 indikoval v Bratislave prvú transplantáciu srdca v Československu a v strednej a východnej Európe. Bola to 25. transplantácia srdca vo svete a vykonal ju akademik Šiška a doc. Kužela z II. chirurgickej kliniky Lekárskej fakulty UK v Bratislava. Žiaľ, aj keď sa po technickej stránke operačný výkon zdaril, pacientka v ten istý deň zomrela na zlyhanie transplantovaného srdca.

Prof. Haviar bol rýdzi vlastenec, v ilegálnom protifašistickom odboji bojoval za znovu obnovenie Československej

republiky. Za statočnosť a zásluhy v tejto činnosti ho prezident republiky dr. E. Beneš vyznamenal v roku 1947 Československou vojenskou medailou za zásluhy I. stupňa.

Prof. Haviar sa presadil za dlhé obdobie aj vo verejnom, zdravotníckom a politickom živote, kde stál plne na pozíciách humanizmu, demokracie a československej vzájomnosti. Po oslobodení v roku 1945 sa stal povereníkom Slovenskej národnej strany (SNR) pre západnú časť Slovenska; ako člen Demokratickej strany bol v rokoch 1945–1946 poslancom Národného zhromaždenia v Prahe, kde zastával funkciu podpredsedu zdravotníckeho výboru. V období demokratizačného procesu v rokoch 1968–1970 bol poslancom SNR a predsedom jej výboru pre veci zdravotnícke. V týchto a mnohých ďalších zodpovedných funkciách sa nespreneveril mravným zásadám, v ktorých bol vychovávaný. Naplno rozvinul svoj organizačný talent, komunikatívnosť a riadiace schopnosti, čím pozitívne ovplyvnil vývoj našej medicíny v druhej polovici minulého storočia.

Životné dielo prof. Haviara sa do svojej mnohostrannosti rozvinulo vďaka priaznivým vplyvom a kontaktom s predstaviteľmi českej a medzinárodnej internej medicíny a kardiológie. Návraty k jeho dielu predstavujú bohatý, poučný a doposiaľ nedocenený odkaz pre súčasnú lekársku generáciu tak v Slovenskej, ako aj Českej republike.

prof. MUDr. Igor Riečanský, CSc.,

Katedra kardiológie a angiológie, Fakulta zdravotníckych špecializačných štúdií Slovenskej zdravotníckej univerzity a Kardiologickej kliniky Národného ústavu srdcových a cievnych chorôb, Bratislava, Slovenská republika